

טעם זה – ואנשי קדש וגו' – העומד בראש איסור טריפה, שהוא הראשון בין דיני כשרות המאכלים שבתורה, טופח על פניהם של כל אלה הרוצים להסביר את הדינים האלה על יסוד טעמי בריאות, אקלים ותנאים שהזמן גרמם, וכיוצא בהפיקיע את הדינים האלה מתוקפם בזמן הזה. פירשה התורה בטעמים של הדינים האלה ואמרה, שאין הוא כרוך בבריאות הגוף, אלא בטוהר הרוח ובחוסן המוסר, למען נתקדש בקדושה ונהיה מוכנים בכל עת ובכל שעה לקבל כל עניין אלוקי וטהור...'

'אל יאכלו אנשי קודש בשולחן אחד עם עולם היסודות והחיות. אל תהא אכילתנו רק תהליך גופני, אלא יהא בה משום מעשה מוסרי; אל נבחר את מזוננו רק על פי שיקולים גופניים; אלא נזכור את ייעודנו להיות אנשי קודש, ונבחר על פי שיקולים מוסריים.'

(פירוש רשב"ר דירש שם; שמיני ד,יא)

וכדברים האלה נמצא כבר בספר 'עקדת יצחק' בטעם איסורי המאכלות: 'והראוי שנדע כי לא לענין בריאות הגוף וחליו נאסרו אלה המאכלות כמו שכתבו קצת. חלילה, שאם כן נתמעטה מדרגת התורה האלקית מהיותה במדרגת חיבור קטן מספרי הרפואות הקצרים בדבריהם וטעמם, וזה מגונה. גם שהגויים הבלתי נשמרים ראינום שהם חיים על הבריאות וכו'. אמנם מה שנאסרו הוא לענין חלאי הנפש ובריאותה, כי הם מתועבים ומשוקצים ומזיקים אל הנפש המשכלת ומולידים בה האטימות ורוע המזג וקילקול התאוות אשר מהם תתהוה רוח הטומאה המטמאת את הדעות והמעשים והמגרש רוח הטהרה והקדושה. ולזה נקראו בתורה איסור המאכלות והיתרן בשם טומאות וטהרות' (וכ"כ בפירוש האברבנאל; מהר"ל מפראג).

*

'... וזה שאמרו חז"ל (ברכות נה): שלחן דומה למזבח – כי שיעור פגימות החליף כשיעור פגימות המזבח (חולין יז). גם על השחיטה גימטריא תל"ז, ובזעת אפיך תאכל לחם – ראשי תבות גימטריא תל"ז (אם הארבע תבות). לרמוז חסרון הפרנסה ע"י שוחטים שאינם מהוגנים. וזה פרוש טרף נתן ליראיו – כי טרף יש לו שני משמעות: לשון טרפה, כמובא בזהר סוף משפטים, ולשון מזון – לרמוז, כשישראל שומרים את עצמם מטרפה, על ידי זה יש להם פרנסה' (מתוך לקוטי מוהר"ן לזו).

דף מט

באורים הערות וראשי פרקים לעיון

'אבל דזיתא – מיבזע בזע' – הר"ן פרש (דלא כרש"י וכתוס'), שהחשש הוא שמא ניקב הגרעין את כיס המרה עצמו. וכתב לפי זה שהוא הדין למחט הנמצאת שם, טרפה, כי אף לפי הדעות שהכשירו במחט הנמצאת בריאה ובכבד (והלכה כמותן), מודים במרה, מפני שעורה רך ודק. עוד כתב, שגם מחט הנמצאת בדקין, מתוך שהם דקים ומעוקלים, חוששים לניקובם. ויש חולקים, שאם נמצא המחט בדקין מונחת לארכה, אין לחוש לנקב, וכדין קוץ שנמצא בוושט (לעיל מג. כ"כ מהר"ם, מובא בחדושי אנשי שם).

'אינקבה ריאה היכא דממשמשא ידיה דטבחא... והלכתא תלינן' – טעם הדבר שתולים להקל, לפי שמן התורה אין צריך לבדוק בסירכות הריאה, כיון שהולכים אחר הרוב, וכל בהמה בחזקת כשרה היא עד שיוודע להפך, אלא לפי שהסירכות מצויות בריאה, חששו חכמים למיעוט המצוי להצריך בדיקה, וכל מקום שהריאה קיימת ואפשר לבדוקה, אסרו חכמים לאכול מן הבהמה עד שתבדק, אבל כאשר ארע מקרה שאין אפשרות לבדוק, כגון שבא זאב לעדר או כגון נידון דידן – לא אסרו חכמים. (וכשם ששונים ואוכלים מחלבה כשהיא בחיים, ואין חוששים שמה היא טרפה). (עפ"י שו"ת הריב"ש עז; קסג; תצה; תשב"ץ ח"א טז).

ואמנם, נחלקו הפוסקים בריאה שאבדה ללא שנבדקה – האם חכמים כשהצריכו בדיקה, אסרו גם בדיעבד, אם לאו. (ע' טשו"ע לט, ובפוסקים שם. וע' בריב"ש ובתשב"ץ שם). אך כאן שהריאה לפנינו ונבדקה אלא שיש לתלות הריעותא בדבר שנעשה לאחר מיתה – הקלו. (ע' ש"ך לט סק"ח ובריש סי' נ). ועוד, שרגלים לדבר שהקראע בא מידי הטבח, אבל שאר ספקות בטרפה – לחומרא. (ע' בשו"ת מהרי"ק לו. ובשו"ת קעא, בד"ה ועוד דמאי. וכן דעת רבנו יונה ועוד, שספק טרפה אסור מלבד אם יש לפנינו דבר שיש לתלות בו. ודין זה שבספק טרפה הולכים לחומרא לפי כמה שיטות – כתבו פוסקים – מדרבנן הוא, אבל מהתורה מעמידים את הבהמה בחזקת כשרה. ע' פ"ח כט; פרי מגדים – פתיחה להלכות טרפות. וי"א שכשיש ריעותא – בדיקתה מן התורה. ע' באר היטב לט סק"ב. וע"ע: שו"ת מהרש"ם יו"ד לח; חו"א ד, ס"ק א ד ה ו; קהלות יעקב ו, ג-ד. וראה עוד במובא להלן נא, ג).

'אבא מרישי כלי דפרם הוה' – כלומר, היה אצלו 'ראש כלה', שהוא גדול התלמידים, המפרש ומבאר דברי הרב לאחר הדרשה. (עפ"י רש"י ברכות נז).

'אמר רבי מלוך אמר ר' יהושע בן לוי...' – זו הפעם היחידה (לפי בדיקת מחשב) שמופיע רבי מלוך בתלמוד בבלי. ובירושלמי נמצא עוד פעמים: בסוכה דף יב: ובב"ב כב. ובכולם הוא מוסר שמועה מר' יהושע בן לוי. ניקודו: מלוך. (כשמות המוזכרים בעזרא ונחמיה ודבה"י. עפ"י ריעב"ץ).

(ע"ב) 'להביא חלב שעל גבי הדקין – דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: להביא חלב שע"ג הקבה... מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף... מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף...' – נראה שהדרשות שבשתי הברייתות חלוקות זו מזו; הברייתא הראשונה לומדת מריבוי ('להביא') מהמלה כל, או מהאות וא"ו (ערש"י הוריות ט). ונחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא איזה חלב יש לנו לרבות, האם זה שעל הדקין, ומשום שהוא מחובר אל החלב שעל הקרב, או יש לרבות חלב שע"ג הקבה מטעם כלשהו. ולפי זה, הסובר חלב שע"ג הקבה אסור, אין לו ריבוי לחלב שע"ג הדקין. וכן מדוייק בלשון רש"י (בד"ה חלב. וכן להלן צג), שרע"ק ורי"ש נחלקו גם בחלב שע"ג הדקין. ואולם הברייתא השניה לומדת במידת כלל ופרט ('חלב' – כלל. 'על הקרב' – פרט), ומחלוקתם במציאת הצד השווה הדומה לפרט המפורש, האם 'כעין הפרט' הוא קרום ונקלף או תותב קרום ונקלף. ולפי זה ודאי שלדעת האוסר חלב שע"ג הקבה, גם חלב שע"ג הדקין אסור, שיש בו צדדים משותפים יותר, שהוא תותב קרום ונקלף. וזהו שכתב רש"י (בד"ה אף), שבחלב שע"ג הדקין אסור לכו"ע. ואין הדברים סותרים לדברי רש"י הנ"ל. (עפ"י מעדני יו"ט פ"ז צ; שו"ת שבט הלוי ח"ב כא. וע' רש"ש). עע"ש שהראה עפ"י שורש ומקור לשיטות האוסרות כל חלב הדקין שבראש המעי, גם זה שמתחת לקרום, השומן הדבוק בטבחיא, וישב תמיתה הכו"פ על האוסרים – כי הכו"פ נקט שסיבת איסור חלב שע"ג הדקין הוא רק משום המקום המחובר בפריסה, וזה שנוטלים

אמה שלמה – משום היניקה. אבל לפי הנזכר, חלב הדקין אסור מצד עצמו, שהוא 'תותב קרום ונקלף'. יש להעיר שבחדושי הר"ן מפורש שאין מחלוקת בחלב שע"ג הדקין, וכן אין מחלוקת בין שתי הברייתות בצורת הדרשה, אלא ר' ישמעאל ריבה זאת מן הכתוב, לפי שהוא דומה לחלב שעל הקרב בכל צד, ואילו לרע"ק אין צורך לרבות חלב זה, ולכך ריבה חלב שע"ג הקבה).

'חלב טהור' – כבר כתב רש"י (לעיל מה:): שבין טמא בין טהור נקרא 'חלב', אלא שבלשון חכמים ישנה הבחנה ביניהם במקומות מסוימים, שקראו לטהור 'שומן'. (וכיוצא בזה כתב הריב"ש (בשו"ת החדשות, ג) שחלב ושומן טעם אחד להם וגם שם אחד להם, כמו שאמר הכתוב 'חלבו האליה תמימה'. וגם בלשון חכמים מצינו שנקרא 'חלב טהור'. וע' גם בתוס' בכורות י סע"א, וע"ש בהגהות בן אריה). ואולם מדברי הרמב"ן בפירושו התורה (ויקרא ג, ט) אין נראה כן; הוא כתב שהמלה 'חלב' בלשון הקודש משמעותה רק חלב טמא, שהוא נפרד מן הבשר, בניגוד ל'שומן' שהוא מעורב עם הבשר כדבר אחד, כלומר בשר שומן. (וזו הסיבה שחלב טהור סותר חלב טמא אינו סותר, כמבואר כאן, שזה מהודק לבשר זה נפרד).

'בעי ר' זירא חלב חיה מאי, דוקא אמר חלב טהור סותר, והאי נמי טהור הוא...' – צריך באור מה היתה דעתו של ר' זירא, והלא סתימת הנקב תלוי במציאות, מה לי חלב חיה שהוא מותר מה לי חלב בהמה האסור (וערש"י).

ואפשר שהיה מקום לומר שהכלל 'כל טהור סותר' אינו תלוי בטעם, אלא הלכה למשה מסיני הוא, ולכן חלב חיה שהוא טהור – גם כן סותר. או אפשר שזה שאמר 'טמא אינו סותר' – מדרבנן הוא שהחמירו שחלב אסור לא יתיר, כדי שלא יטעו לומר שכיון שהוא מתיר כל שכן שהוא עצמו מותר. ואם כן חלב חיה – סותר. (עפ"י חדושי הר"ן).

'שלשה משקים אסורים משום גילוי...' – בעניני גילוי, ע' במובא בע"ז ל-לא.

'חדא דהא אמר רב ששת חלב טמא נמי סותר, ועוד, התורה חסה על ממונם של ישראל' – הלכך יותר ראוי לסמוך כאן על רב ששת, הגם שבענין אחר שאין בו הפסד ממון, היה ראוי לחוש לדעת רב. (עפ"י מהר"ם שיף ותורת חיים. וראה במה שפלפל בחדושי מהר"ק חיות כאן).

'דאמר רב נחמן: אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם נמי לא סתים?!' – כלומר, לכל הפחות לענין סתימה יש לנו להקל, כיון שלדעת רב ששת אפילו חלב טמא סותר, והרי יש כאן שני צדדים להתר; אחד, שהוא חלב טהור לדעת בני ארץ ישראל, ואף אם נחמיר לענין אכילה להחשיבו טמא, הלא לענין סתימה יש דעה שגם הטמא מועיל. (שו"ת מהרי"ק קב)

דף נ

'חלחולת' – כרכשת. הוא המעי האחרון, המיושר, שבו יוצא הרעי החוצה.

(ע"ב) 'סניא דיבי' – הוא המכונה כיום 'המעי האטום / העיור'.